

ТОП-АНАЛІТИКА СВИТОГЛЯДНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Йосип Лось

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна

e-mail: jlos@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7531-8043>

У статті досліджується непроминальність книжок, збірників, в тому числі перекладених іноземними мовами, скомпонованих із публікацій світоглядної публіцистики: йдеться про топ-аналітику в моделюванні підготовки журналістських кадрів, дослідженні подій, явищ на макрорівні, що уможливує якісне прогнозування тенденцій розвитку світу у відповідних контекстах упродовж тривалого часу.

Ключові слова: топ-аналітика, книга, світоглядна публіцистика, культура, аргументація, прогноз.

Під сучасну пору в журналістиці особливо актуалізувалося явище енциклопедизації проблеми переорієнтування усіх царин буття особистостей і спільнот. Для людства слово мовлене й писане залишається вирішальним засобом захисту від несправедливості комерційно-маніпулятивної цивілізації, пандемії невігластва, а також пришвидшення переходу до нового способу буття – аби відчутти радість і почуття благодаті. Попередні епохи доводять: людське добро постійно переборює людське зло. Творча сила думки сприяє опануванню новим способом мислення й буття. Доведено, що всесвітній творчий розум є безмежним. Наративне розмаїття поєднується силою ідей, думок і, вочевидь, слів та образів.

Передовсім зішлемося на оцінки фахівців, що змушують змінити свої погляди чи спонукати до глибокого замислення. Отже:

1. Постійний оглядач нових видань у газеті «Україна молода» Костянтин Родик, аналізуючи книгу «10 причин видалити акаунт із соцмереж просто зараз» вченого-інформатора, футуролога, концептолога, філософа, лідера громадської думки, «діджераті» – еліти ІТ-світу Джарона Ланьє з Нью-Йорка (книжка побачила світ у 2018 році і стала чимось на кшталт роману «1984» у царині нонфікшн), наголошує: «Алгоритми соцмереж цілком притомно керовані... Ланьє не звинувачує комунікативну ідею Google, Facebook і Twitter – «біда трапляється, коли всі вищеназвані явища перетворюються на бізнес-модель»... Тобто йдеться про режим найбільшого сприяння для пройдисвітів усіх рангів, умовно кажучи, від Путіна до заздрісного сусіда... Сучасну геополітику цілком можна означити за Джароном: «Кібернетич-

ний тоталізм... Метафізичний імперіалізм... Платформи стають екзистенційною мафією... Значення книжки Джарона Ланьє не в тому, що тут багато компетентних викриттів... «Щастя у незнанні. Хочу все забути, геть усе. Хочу бути багатим і дуже знаменитим»... Ми опинилися в ситуації пандемії невігластва. Як у цій ситуації мають поводитися ті, хто ще здатний мислити самостійно? Порада від Джарона Ланьє: «Тепер розумні люди мають вилучити свої акаунти з соцмереж, доки з'являться нешкідливі версії»¹.

2. Авторитетний польський публіцист Роберт Текелі (Robert Tekieli) у проблемній статті «Революція нігілізму» розмислює над мовою антикультури в Польщі, яка «вилася на вулиці, вдирається до шкіл, опанувала університети, присвоєна консервативними політиками. Суттю революційного Нового Світу є цілковита відмінність від класичних форм організації суспільного життя». Доводячи, що антикультура є цілковитою деструкцією, нічого не творить, руйнує усі інституції та поняття, автор бере у свідки відому французьку есеїстку, фахівця з етичних питань і проблем глобального управління Маргариту Пітерс (Margueritte Peeters). Виокремлено кілька типових «комбінацій», що їх застосовують в рамках тихої революції поняттєвих переміщень: від «розвитку», що його розуміють як зростання, до «сталого розвитку» (sustainable development), від «уряду» (government) до «співурядування» (governance), від «подружжя» до «партнерів» (partner), від «щастя» до «якості життя», від «родини» до «різних форм родини», від «культурної ідентифікації» до «культурної різноманітності», від звичного голосування на засадах більшості до «компромісу», від міжнародної безпеки до «безпеки людини», від універсальних вартостей до «глобальної етики». Певна річ, нова революційна мова визначає нову ієрархію вартостей. Приємність поставлено вище від кохання, добре самопочуття – над святістю життя, права жінок – вище від материнства, етику – над моральністю, нові варіанти демократії – над Божим об'явленням, іманентність – вище від трансцендентності, світ – над Небом, людину – вище від Бога. Моральне і теологічне формування сумління замінено «розвитком свідомості», «позитивним мисленням». Радість з Доброї Новини про Боже милосердя замінено на ентузіазм щодо «прав людини», «відсутності дискримінації». Так звана «нова мова» як пліснява вмонтувалася у глобальну культуру².

Потреба енциклопедизації (у розумінні врахування усіх чинників, від історичного контексту до сучасних реалій, настроєвості дійових осіб, сенсорних орієнтирів, володіння комплексною інформацією, у тому числі передбачувальної динаміки, вміння кваліфіковано оцінити факти, наміри учасників дійства, прогнозування) значеної проблеми вимірюється багатьма чинниками: йдеться про стабільні, відшліфовані віками, вартості святої правди-справедливості, про максимальне використання усіх джерел: архівів, спогадів учасників подій, у тому числі комунікаційної сфери, археології, наукових досліджень, публікацій збірників та ін. І, що закономірно, – про мемуари дійових осіб історії, збірники-антології думок найширшого діапазону, ідей, які присутньо й рухають історичним процесом. Здебільшого такі джерела є, їх треба просто систематизувати, класифікувати й концептуалізувати. Адже вища школа має готувати журналістів-мислителів, які мають опанувати макротекст, ко-

¹ Докладніше див.: Родик, К. (2021). Пандемія невігластва: брекзит, Трамп, Зеленський, *Україна молода*, 25-26 черв., с. 14.

² Докладніше див.: Tekieli, R. (2019). Rewolucja nihilizmu, *Gazeta Polska*, 11 wrzes.

трий від інформації, через знання прилучається до РОЗУМІННЯ сенсу подій, явищ, вартісних орієнтирів, емблематичних постатей, далі – ШЛЯХЕТНОЇ МОТИВАЦІЇ, врешті – предметної аргументації.

У контексті трансформаційної моральної та екологічної кризи людства розшифрування визначальних аспектів формування ідей впродовж багатьох століть і у всіх регіонах світу щораз ставить нові виклики перед поколіннями. Впродовж 50 років на факультеті журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, в інших вищих школах України студенти засвоюють концепцію світоглядної публіцистики видатного вченого-філософа, політолога, іренічну дискусію видавця журналу «Листи до приятелів» Миколи Шлемкевича (рівно ж в процесі обміну досвідом польські вчені й студенти). Макротексти Джузеппе Мацціні, Ральфа Емерсона, Томаса Карлейля, Томаша Масарика, Богдана Кистяківського, Ортеги-і-Гасета, Гарета Джонса, Гілберта Честертона, Єжи Гедройця, Габрієля Гарсія Маркеса, Маріон Дьонгоф, Ришарда Капусьцінського, Оріани Фаллачі, Волтера Кронкайта, Ернесто Сабато, Світлани Алексієвич, Вацлава Гавела, Вячеслава Липинського, Джеймса Мейса та багатьох інших якраз в цілості й сформували визначальні принципи організації сучасних суспільств, а також світоглядні орієнтири особистості з ясними гуманістичними сенсами та імунітетом проти зла.

Оригінальну сторінку в топ-аналітику світоглядної публіцистики вписав визначний український науковець, етнолог, лексикограф, публіцист і дипломат, професор Євген Онацький. Передовсім назвемо «Українську малу енциклопедію» – монументальну працю обсягом 8 томів. Упродовж 28 років пробув у Дипломатичній Місії у Римі. Редагував бюлетень «Голос України», дописував до відомих часописів «Діло», «Свобода», «Новий час», «Український голос» та ін. Був найближчим співробітником Євгена Коновальця, постійно друкувався у журналі «Розбудова нації», що його видавали у Празі Микола Сціборський та Володимир Мартинець. Викладав у Римському університеті. Як визначного націоналістичного діяча його заарештували німці, перебував у криміналі. Після війни опинився в Аргентині. Дуже повчальні його «Сторінки Римського Щоденника», «У Вічному місці». Книга про відомі постаті «Портрети в профіль» містить розмишлення про фундаментальні закони буття – чи для Паганіні як першого скрипаля світу – «визначає щедрість та великодушність», чи для Гете «людська душа намагається піднятися до все вищих щаблів світла, розуму та волі», чи для Мацціні «всі європейські народи мають жити в рівності й братерстві всередині природних меж, відведених їм Богом, а життя нації – це апостольство і жертвність», чи для Карузо «чарівний голос єднався з великим і шляхетним серцем», чи для Теліги «Не треба смутку! Зберемось відразу, Щоб далі йти дорогою одною. Заметемо вогнем любові межі, Перейдемо у брід глибокі води, Щоб взяти повно все, що нам належить, І злитись знову зі своїм народом!», чи для Франка «Міліони радо йдуть, Бо се голос духа чуть», чи для Коновальця «як кожне мистецтво, так і політика, вимагає насамперед найтоншого й найглибшого розуміння людської душі, людської психології», чи для Шевченка «Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце розтопило»³.

Свого часу видатний валлійський вчений Террі Бревертон (Terry Breverton) видав унікальну антологію понадчасових сентенцій «Незабутні цитати. Безсмертні

³ Див.: Онацький, Є. (2016). Портрети в профіль, Київ, 222 с.

слова та історії за ними». Від Мойсея, видатних античних авторів, Бл. Августина, літераторів, вчених, журналістів, інших емблематичних постатей Середньовіччя, Відродження, Нового часу, аж до нинішніх часів, скажімо, Індіри Ганді, Рональда Рейгана, Нельсона Манделі, Івана Павла II – осмислюємо думки потужної інспіруючої сили. Гасла вибрані з усіх історичних етапів, аби показати потугу слова⁴.

«Слова, що лунають крізь час. Найважливіші в історії людства промови, які змінили наш світ» – так назвав свою книгу американський професор, журналіст Террі Голвей (Terry Golway), який упродовж 20 років обіймав посаду редактора в щотижневій газеті «The New York Observer», працював оглядовим редактором та був членом редакційної колегії «The New York Times». 51 промова історичних персоналій, вміщена у книзі, а свого часу в різних варіантах закономірно публікована у провідних виданнях світу, у різних публіцистичних збірниках, – з різних епох. Однак зазначені в них проблеми, провідні ідеї та гасла ніколи не втратять своєї актуальності. Історичні постаті, від Мойсея до Нельсона Манделі, силою слова будили людську волю і свідомість, руйнували духовні кайдани, власне – змінювали хід історії. Відтворюючи те, що відбувалося, кожна промова сполучена з історичним контекстом, відтак маємо можливість глибше зрозуміти події, плоди яких пожинаємо й досі.

Чи у процесі підготовки журналістів у вищій школі, зокрема публіцистів-мислителів, чи через публікації в мас-медіа, чи у процесі обміну досвідом впливу на суспільну думку під час наукових конференцій – постійно діючим світоглядно-орієнтаційним, організаційним і технологічним (інноваційним) фактором свідомості масового споживача інформації, якраз і є вагоме слово, що визволяє, а не поневолює. Надихаючі слова залишилися в людських серцях, тож ніколи не зможуть бути вивченими посутньо, тим паче спростованими. Усе покликане удосконалюватися абсолютно добровільно, без примусу. Досвід історії вчить, що сили, які протистоять собі, повинні до межі виявити свою волю так, щоб злі саморозвінчалися і вичерпали себе до кінця; можливо, навіть стали спроможними на метаморфозу, на звернення до блага. У цьому разі засадничим є питання: в ім'я чого жити? Найнебезпечнішою кризою є крах ідеалів, віри. Наш український ідеал саме базується на святій правді-справедливості. Упорядкована проникливість предметів і понять визначається переважно поєднувальним чи так званним комбінаторним мисленням (концепція Ернста Юнгера). Йдеться про те, що в центрі уваги постійно залишається головне, загальне, і споживач інформації не розгублюється в окремих деталях. Наприклад: «Для героїчних людей уся земля – пам'ятник» (Перикл), «Комерційна цивілізація неодмінно повинна поступитися духовній» (індійський мислитель Ауробіндо), «Відповідальність за слово – проблема не семантична, а моральна» (Вацлав Гавел), «Світ відівчився творити, світ озлиденів духовно» (Збігнев Бжезинський), «Свобода без істини – шлях егоїзму» (Іван Павло II). Виголошені слова-орієнтири або визволяли, або поневолювали людину. Тому їх забуття руйнує надію на особисту свободу та незалежність. Рівно ж «не може помилятися людство в цілому, коли справа стосується духовного» (Буало). Гідність мислення вимірюється правдою і добром. Водночас, з погляду вищої ліги журналістики – світоглядної публіцистики, майже кожен промову можна окреслили взірцем ораторського мистецтва.

⁴ Див.: Breverton, T. (2010). *Niezapomniane cytaty. Nieśmiertelne słowa i historie, które się z nimi kryją*, Warszawa, 384 s.

Ми вже засвоїли, що першими справжніми публіцистами були оратори античності й біблійні пророки, що найбільше істин відкрила література, яка присутньо у найкращих своїх варіантах споріднена з есеїстикою. Топ-аналітика якраз уможливає предметне прогнозування під сучасну пору, зрештою, так буде на тривалу перспективу. Вважається, що європейська література бере початок з «Ілліади» Гомера, опісля усе було спробою наближення до визначеного цим видатним поетом ідеалу. Тоді уперше мислячі особистості переконалися, що, власне, слово і сила закладеної в ньому думки є важливішими від багатства, військової сили чи походження. У часах, коли повсюдно у світі перед володарем падали на коліна і схиляли голову, ахейські герої мали право, стоячи перед царем, відверто висловлювати свої думки. У часи суворих войовників слово вирізняло особу так само, як і військова доблесть»⁵.

Масштабні взаємозв'язки істин спонукують бачити час як багатомірний, враховувати наявність півмільйона слів-понять (у 1800 році «Розмовник-лексикон для освічених прошарків» фіксував усе людське знання того часу під 4.300-ми поняттями), функціонування «суспільства знання» – у цьому випадку знання як четверта продуктивна сила стає важливішою за землю, капітал і фізичну працю. Водночас авторитетна німецька публіцистка Ірене фон Гарденберг, яка багато років працювала редактором тижневика «Ді Цайт», не заперечуючи того, що знання дає можливість людям спілкуватися на необмежених відстанях, визнає, що «колишня віра у благодатну силу пізнання похитнулася; атомна бомба, біологічна зброя та кліматичні катастрофи призвели до того, що дослідники чимраз більше сумніваються у наслідках свого пізнання. Можливо, знання зростає надто швидко? Можливо, наслідки застосування знань знищать все людство?»⁶.

Відтоді минуло 25 літ. У контексті нашої проблеми маємо змогу порівняти ці судження німецької вільної економічної та наукової публіцистки з апеляцією співавторки законопроекту щодо стимулювання розвитку книговидавництва і книгорозповсюдження Ірини Констанкевич з України. Розмова Наталії Малімон з нею вміщена у часописі «День» за 26-27 листопада 2021 року під мобілізуючим заголовком «І в Україні читання книг має бути трендом!» Орієнтир на топ-аналітику очевидний вже у постановці таких питань: хто читає книги, той мислить, співпереживає, уявляє, генерує нові ідеї і долучається до цінностей, формованих культурною та історичною традицією. Читачеві пропонується така фактологія: «Що не так з читанням в Україні? Кілька цифр: регулярні читачі у країнах світу (раз на тиждень, як мінімум)... в Італії – 56 %, Німеччині – 50 %, Польщі – 36 %, Україні – 27%. У 2020 році кількість накладів скоротилася на 32 %, і на душу населення видано 0,28 % ринкової книги. Індекс забезпечення книгарнями в Україні – одна на 165 тис. населення, в Європі – одна на 12-15 тис. Втрати для суспільства, яке не читає книг, – колосальні. Це втрата інтелекту, уяви, фантазії». Закономірний такий висновок: «Сучасні дослідники констатують, що відставання в умінні читати неминуче призводить до невміння вчитися, а відтак результат – неспроможність генерувати нові знання, аналізувати, креативно, інноваційно мислити».

⁵ Див.: Wielkie Mowy Historii. Homer. (2006), *Od Mojżesza do Napoleona Wielkie mowy historii*, т. I, Warszawa, s. 14.

⁶ Див.: Hardenberg, I., Glotz, P. (1999). Auf dem Weg in die Informations – und Wissensgesellschaft, *Deutschland*, № 6.

Можемо принагідно з вдячністю і відзначити книги «Бібліотеки Дня». Їх вивчають, обговорюють в усіх регіонах України. Кілька авторських суджень про деякі випуски. «Екстракт + 200»: «Книга з'явилася як необхідність продовження вдумливої розмови газети «День» зі своїм читачем про те, з яких історичних обставин вийшло українське суспільство і до яких наслідків призводить хронічне «прогулювання» уроків історії. Цю розмову «День» започаткував ще 2002 року, перенісши найцінніші статті з розділу газети «Історія і «Я» на сторінки книги «Україна Incognita»; «Сила м'якого знака»: «...В давні часи, починаючи від IX століття, мешканці землі, відомої тепер як Україна, називали її Руссю, а себе руськими. Оскільки москвини, цілком інший народ, присвоїли собі ці назви, то справжні руські люди вибрали своїй землі назву Україна, а собі – українці. Вони мали повне право це зробити: нація має право називати себе, ця назва не вигадана. Стару назву, яка була зневажена, відкинули, і вжиток увійшла нова, яка існувала побіч старої принаймні після XII століття. Таким чином, претензії Москви до спадку і родоvodu України були ефективно відкинуті. З доповіді Ланселота Лоутона «Україна – найбільша проблема Європи», Лондон, 1939; «День» і вічність Джеймса Мейса»: «Журналістські стандарти «Дня» дуже високі, а моє завдання полягає в тому, щоб все читалося нормально англійською мовою. Я бачу, як розвивається газета: вона стала об'єктивнішою, професійнішою. Я пишаюся тим, що моє життя пов'язане з газетою «День». Джеймс Мейс, 18 лютого 2002 р.; «День вдячності»: «Вдячність – це пам'ять, яка діє. Це – книга про тих людей, які були з нами у найтяжчі часи. Знання про такі постаті вводить Україну в загальноєвропейський історичний контекст, звільняє її від образу жертви, створює інший образ нашої країни як креативного державного механізму. Кому і за що мають бути вдячні українці? Відповідь – на сторінках цього видання. «День вдячності» – це більше, ніж книга».

Наприкінці 2021 року останнє видання, «Детокс», пропонує новий погляд на власну минувшину (детоксикація – очищення від отрути). За свідченням очільниці «Дня» Лариси Івшиної, мусимо ретельно вивчити уроки власної історії, відтак «Детокс» в історичному контексті постає як гостро публіцистична відповідь тим, хто намагається позбавити незалежну Україну суб'єктності, а український народ права на самобутній політичний, соціально-економічний і культурний розвиток. У трьох номерах за жовтень-листопад (*Див.: Анна Данильчук. «Книга сильних сенсів»; Юрій Килимник. «Детокс» виглядає абсолютно своєчасним»; Леся Бондарук, Петро Кралюк. «Детокс» як джерело сили. *День*, 2021, 29-30 жовтня, 12-13 листопада, 19-20 листопада). Формуючи колективний імунітет проти російських імперських «вірусів», газета доводить, що Феофан Прокопович – як геній і лиходій водночас, як кар'єрист, лицемір, фарисей та інквізитор – став провідним ідеологом тоталітарної, абсолютистської Російської держави, допомагав придушувати свободу свого народу, його церкву, його національну ідентичність – це мало воістину тяжкі наслідки для української історії. Маємо ще одну нагоду пригадати висновки французького Астольфа де Кюстіна в епохальній книзі «Росія в 1839 році» про орду, внутрішнім мотивом якої є завоювання інших народів, красти, мордувати, грабувати і панувати. Ще принагідно: у передмові до книги «Астольф де Кюстін. Правда про Росію» Дмитро Донцов у квітні 1958 року писав: «Ніколи Захід так не понижувався перед Московщиною, як в наші дні, і ніколи так мало її не розумів... Кюстін стверджує, що це дикунська вдача, байдужа до святости даного слова, до всякого правдивого почування,

до почуття справедливості. Все в ній – тріумфуюча брехня, облуда й обман, брак всякого морального сенсу, відсутність поняття права і обов'язку... Московщина – це «суспільство, упорядковане страхом»... Кожний з них – «замаскована маріонетка». Визначає їх страшна ксенофобія, ненависть до чужинців, впливаюча із заздрости до них, основана на почутті власної інферіорності (нижчости)... Для людей, для яких шляхетність, мудрість і відвага не пусті слова, – є книга Кюстіна дороговказом в нашу темну добу, на яку впала тінь московського диявола⁷.

Коли говоримо про непроминальність багатьох книг видатних представників різних епох і країн, в тому числі нашої держави, що або перевидані, або видані вперше українською мовою, відтак, закономірно, оцінені й проdiscутовані експертами провідних видань сучасності, радіо, телебачення, соціальними мас-медіа, неодмінно відзначаємо справжню топ-аналітику саме у кваліфікованому відтворенні історичних подій та прогностичному аспекті макротекстів. Йдеться про історію наскрізних вартостей усіх народів. За таких умов неминуче варто відзначити далекоглядність великого мудреця України Івана Франка. Ось його характеристика книг – відкривачів істин:

«Книги – морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить⁸.

Віддавна відповідальні творчі особистості намагалися нагромаджувати знання, що ними володіє людство. Згадаймо орієнтир індійських Вед – «Нехай прийдуть до вас благородні думки з усіх сторін», проект Александрійської бібліотеки – скомпонувати 500 тисяч сувоїв, наполягання велемудрого Сократа – дошукуватися істини, знання суті справи, пізніших теоретиків масмедіа про очищення опоганеної матерією свідомості, зокрема американця Джозефа Пулітцера – йшлося про найвищі ідеали, болісне відчуття справедливості, докладне знання проблем та чесне прийняття моральної відповідальності, українців Юрія Шевельова – беззаперечного опініонмейкера українського мовознавства, Євгена Сверстюка – про пророчу місію слова: стояти на сторожі, будити і вести, Миколи Шлемкевича – про новочасну потугу, авангард духу, пафос інтелектуального неспокою⁹.

Першою в Україні антологією світової консервативної, націоналістичної, ліберальної, демократичної думки стала праця вчених Олега Проценка з Інституту східноєвропейських досліджень НАН України і Василя Лісового з Інституту філософії НАН України. Тут зібрано 273 найвпливовіші проблемні статті. На багато з них посилаються донині, аби аргументом авторитету привернути увагу споживачів інформації, на основі низки публікацій, ідеї яких актуалізуються під сучасну пору, студенти готують магістерські праці, аспіранти – дисертації.

Так само повчальним виявилось перше польське видання антології «Великі промови історії» (*Wielkie MOWY historii*), тобто виступи, що потрясли світом, змінили хід подій або напрям мислення великих мас людей. Йдеться про зміну існуючого

⁷ Цит. за: Астольф де Кюстін (2009). *Правда про Росію*, Київ, с. 5-10.

⁸ Франко, І. (1976). Зібрання творів у 50 томах, Наукова думка, Київ, т. 2, с. 202.

⁹ Докладно їхні концепції з'ясовано у нашому навчальному посібнику: Лось Й. (2008). *Публіцистика й тенденції розвитку світу. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. У 2-х ч., ПАІС, Львів.*

порядку, формування великих релігійних рухів (Мойсей, Христос, Будда, Магомет, а також Лютер, Кальвін), передбачення інтелектуальних революцій (Сократ, Мірандола, Маркс, Ейнштейн), суспільні перевороти (Дантон, Робесп'єр, Ленін), сприяли появі диктатур (Сталін, Гітлер, Муссоліні, Геббельс), а також стали попередниками політичних переворотів (Бісмарк, Вашингтон, Лінкольн, Ганді, Валенса). Опісля, часто через століття, можемо ще раз почути голоси, під впливом яких сучасників схиляють або до добра, або до зла (Гавел – Путін, до прикладу). Водночас сучасні промови перемішують раціональний спосіб мислення з емоційним нагнітанням пристрастей, маємо такі виступи, які відповідають або риторичному мистецтву, або стають знаряддям брутальної мовленнєвої та мілітарної агресії, своєрідної гібридної війни. Тижневик «Політика» (Polityka), моделюючи структуру чотирьох томів, керувався чільним критерієм – значенням текстів для історії, культури, релігії, науки, політики, ідеології та інших сфер життя¹⁰.

За будь-яких векторів розвитку джерелом культурної різноманітності є духовність, яка базується на етнічних структурах. Справжня елітарність – релігійна й національна, а так звана «міжнародна елітарність» – химера, це пониження людської душі. Оскільки в Космосі встановлено рівновагу, рівно ж і ми повинні стимулювати наше особисте й суспільне зусилля, тим паче творчі особистості, щоб, не зменшуючи ролі розуму (Кант), правильно спрямовувати своє серце (Карлейль). Власне, лад серця (*ordo amoris*) особи, в тому числі публіциста-концептуаліста, є суб'єктивним аксіологічним мікрокосмосом, що відтворює об'єктивний макрокосмос і складає частину абсолютного універсуму. Для журналіста при цьому вкрай важливе вміння «схоплювати» специфіку вартостей. Існують моральні генії, рівно ж і аксіологічні «анальфabetи» – ті, які згідно з настановою свого серця реалізують найвищі вартості й ті, які засліплені навіть тоді, коли варто збагнути основоположні вартості¹¹. Доведено, що розрив із еволюцією стимулює трагедії. Органічна спорідненість з усяккованими смислами дає змогу очистити свідомість від зайвого, отруйного намулу, що його досхочу в медійному контенті.

Незреалізована у глибині свідомості творчої людини правда доволі часто переінакшувалася – і тоді величні слова заводили цілі народи, держави на манівці, або спричиняли масовий психоз, війни, революції. Доволі переконливо це обґрунтовано багатьма дослідниками на прикладі пропаганди Великої французької революції, більшовизму, фашизму, нацизму, маоїзму, нині – путінізму. І не тільки. Шотландець Олівер Томсон у книзі «Історія пропаганди» на прикладах, від кількох минулих тисячоліть і аж до кінця XX століття, доводить, як певна вербальна й образна символіка ставала найважливішим інструментом переконування мільйонів людей і формування їхніх поглядів у кожній сфері життя – релігії, політиці, культури, міжлюдських взаємин¹².

У світі є чимало доріг, які наближають до себе або віддаляють. Але важливо, щоб вони вели до Добра. Щоб примножувати мудрість, треба постійно переосмислювати, переживати своє минуле, звіряти із досвідом інших народів. Маємо пере-

¹⁰ Отже, маємо такі книги: *Wielkie Mowy Historii. Od Mojżesza do Napoleona*, t. I; *Od Linkolna do Stalina*, t. 2; *Od Hitlera do Eisenhowera*, t. 3; *Od Kennedy'ego do Ratzingera*, t. 4. Усі чотири томи антології вийшли у Варшаві в 2006 році.

¹¹ Matuszak, M. (2017). *Katechizm inteligenta? Czy jest... ordo amoris*. *Nowe Państwo*, № 3, s. 31.

¹² Thomson, O. (2001). *Historia propagandy*. Warszawa, 496 s.

водити інформацію у знання, а знання – у мудрість. Маємо пам'ятати: публікація ефективна, коли розтривожує душу, коли спалахують нові думки, а також відчуття після прочитання доброї книги і ціннісного макротексту. Здебільшого це моделюється у такий спосіб: публікація у поважному виданні – обговорення фахівцями, читачами – залучення до з'ясування питання вчених, публіцистів, культурологів, політиків, філософів та ін. – поява збірників, книг. Як ілюстрацію подаємо: а) систематизовані судження Костянтина Родика – редактора спеціальної сторінки газети «Україна молода» (огляди оригінальних і повчальних книг, всеукраїнський рейтинг «Книжка року»), вміщені під заголовком «Невивчені уроки Маннергейма: добровольці, «толерантність» і союзнички»; б) інтерв'ю відомого польського публіциста Єнджея Белецького (Jędrzej Bielecki) зі знаменитим у світі французьким істориком, соціологом, політологом, професором Вищої школи соціальних наук Аленом Безансоном (Alain Besançon), вміщеним у польському журналі «Uważam Rze HISTORIA» під заголовком «Перегони жорстокостей» (Wyścig okrucieństw); в) чільні матеріали спеціального католицького суспільно-культурного видання «Загальний тижневик» (Tygodnik Powszechny), присвяченого ефективності прочитання важливих публікацій знаменитими письменниками, релігійними діячами, журналістами¹³.

- Дуже часто спорідненість речей дає змогу предметніше й глибше збагнути хід вчорашніх подій і тверезіше глянути на перспективу. Йдеться про новітню воєнну історію. «Непроминальність книжок Черчилля й Маннергейма – у топ-аналітиці, котра уможливує якісне прогнозування донині. В нашому випадку – щодо перспектив сусідкування з Росією». Костянтин Родик як висококваліфікований аналітик свої міркування про вихід мемуарів Маннергейма базує на цілісних фактах, врахуванні контексту, зіставленні приміток-коментарів та півтори тисячі ілюстрацій. Восени 1917 року Фінляндія проголосила свою незалежність. Саме Маннергеймові вистачило чотирьох місяців, аби скинути російське ярмо. Його аргументи: «Мусимо все зробити самі». Нація це збагнула – на той час 81 відсоток фінів були грамотні (для порівняння – серед українців тоді таких був лише 21 відсоток, щоправда, в Галичині 39 відсотків могли збагнути відповідну аргументацію). «Фінляндія мала рівень культури, достатній для спротиву азійщині». Ось думка самого Маннергейма: Я був упевнений, що можливості для порятунку культури і суспільного ладу в нашій країні докорінно відрізнялися від російських». І ще думка-передбачення: «Мое глибоке переконання, що коли не скинути вже зараз більшовицький уряд, коли дозволити йому лишатися при владі, то небезпека набуде чи не всесвітніх масштабів». Урок з мемуарів Маннергейма дуже виразний: «Єдиний для нас шлях – радикально, безкомпромісно відштовхнутися від нашого агресивного сусіда, відштовхнутися в усіх царинах нашого життя, бо тільки так і можна збалансувати наші з ним політичний, військовий та економічний потенціали».
- Світоглядна публіцистика містить також переконливу сукупну топ-аналітику, починаючи від первісної, варварської, через комерційно-маніпулятивну до нищівно-тоталітарної епохи. На прикладі вказаного вище розмишлення польського журналіста і знаменитого французького вченого бачимо, як зовні наче екс-

¹³ Див.: Україна молода (2021), 26 листоп.; Uważam Rze Historia (2013), 4 (13); MOC czytania – Tygodnik Powszechny (2018), 24 październ., nr. 3 (8).

периментальна Велика французька революція кінця 18 століття з привабливим гаслом «Свобода, Рівність, Братерство» через усунення традиційних вартостей, насамперед релігійних, привела до гільйотинізації суспільства і навіть до геноциду. І, власне, стала предтечею таких кривавих режимів, як більшовизм і нацизм. Кілька характеристик Безансона: «І Ленін, і Робесп'єр були сповнені жаждою крові. Коли 9 термідора було заарештовано Робесп'єра, у французьких тюрмах терзалось 400.000 засуджених «підозрілих». Протягом кількох місяців до перевороту згільйотинізовано близько 30 тисяч осіб. Більшовицьку революцію, III Рейх і Французьку революцію поєднувала метафізика тоталітаризму, яка диктувала Сталінові позбутися кулаків, Гітлерові – жидів, а Робесп'єрові – «підозрілих» і «грішних». Зрештою, більшість тих, які загинули на гільйотині, взагалі не належали до шляхти; «Революційна Франція з несамовитою послідовністю зборювала Церкву: вже у серпні 1789 року почали відбирати її власність, потім перетворено Notre Dame у святиню Культу Найвищої Істоти»; «У французькій та європейській історіографії дуже довго замовчували терор у Вандеї, де армія фактично винищила більшість населення, у тому числі всіх дітей. Донині на Триумфальній вежі видніється прізвище генерала Тюро (Turreau), одного з чільних організаторів екстермінації. Наполеон призначив його послом до США... Геноцид у Вандеї дуже нагадує голодомор в Україні, що його Сталін провів після колективізації, без раціональної причини».

- Спеціальний номер польського «Загального Тижневика» (Tygodnik Powszechny) «Потуга читання» (Moc czytania) обсягом 170 сторінок пропонує мандрівку через слова відомих письменників, публіцистів, вчених, політиків, культурологів, релігієзнавців Бонєцького, Галчинського, Мілоша, Памука, Стасюка, Шимборської, Тішнера, Туровича, багатьох інших. Висновок очевидний: читання вчить нас розуміти світ, сповідувати етичний вимір екзистенції, не втрачати з очей шлях правдивого буття, збагнути культуру націй, не розлучатися з казками – засадничою літературою. Згадано епізод з книги Блаженного Августина «Сповідь», який змінив його життя: під час прогулянки почув дитячий голос, який повторював два слова «Tolle, lege, tolle, lege» («Візьми, читай, візьми, читай»). Кожен літературний текст – вірш, оповідання, повість, репортаж, есе, навіть коротка нотатка – надсилає нам щораз інтенсивніший імпульс, що його з певним переконанням і абсолютною непоступливістю передаємо далі.

Важливе відкриття сенсу. Письменниця, фейлетоністка Дорота Масловська пропонує нам сповідальні мотиви у міркуваннях «Історія». Йдеться про те, що вона відкрила Особистість і роль Івана Павла II лише тоді, коли він тяжко хворів і помирав (odzyskanie przez utratę – віднайдення через втрату). Від самого початку спробував припинити розчленування етичних норм, визначив чітку межу між цивілізацією життя і цивілізацією смерті. Вдумаймося: «Думаю, що Папа був Особою, яка давала людям надію, перед якою мали сором, це Він був тут реальним авторитетом. Поляки разом з ним вимолили незалежність і свободу»; «Це безпрецедентна ситуація, коли Хтось вмирає на очах усього світу, коли за фізичним затуханням стежать усі телестанції, газети та інтернетні сервіси. З рамок випадають реклами, комедії, сенсаційні фільми, розважальні програми. Порожнеча попкультури цілковито безборонна перед такою смертю».

Найвидатніший моральний авторитет ХХ століття Кароль Войтила чітко визначив свою мету як Папа: ми повинні творити ЦИВІЛІЗАЦІЮ ЛЮБОВІ. Відтоді як Його у 1978 році обрали на Папу, масмедіа світу упродовж 27 років відстежували кожен Його крок. Він здійснив 104 закордонні подорожі, навчав людей у 130 країнах, виголосивши понад 2400 промов, близько 20000 проповідей. П'ять днів, у червні 2001 року, протягом яких Святіший Отець перебував в Україні, пам'ятні ще й завдяки таким його словам: «Улюблена земля України», «Друг вашого благородного народу», «Свята батьківщина моя», «Народе-друже»; а також завдяки тим словам, що їх сотні разів повторювали на всіх усюдах: «Дякую Тобі, Україно, що оборонила Європу своєю невтомною та героїчною боротьбою проти загарбницьких орд... Українці, в родючу землю ваших традицій заглиблюється коріння вашого майбутнього!». Відвідуванню Папи ми присвятили спеціальне число журналу «Світло», що виходить у Торонто, Канада (2001, липень-серпень).

Десятки власних книг, в тому числі блискуча поезія, сотні досліджень, присвячених Йому, залишаються у золотому фонді релігії, науки, публіцистики, культури. Два такі видання, вкрай актуальні донині, пропонуємо сучасному поколінню: «So Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy» (Kraków, 2003); «Media i dziennikarstwo w nauczaniu Jana Pawła II» (Warszawa, 2008).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Астольф де Кюстин (2009). *Правда про Росію: Подорожній щоденник*, Ярославів Вал, Український письменник, Київ, 242 с.
2. Лось Й. (2008). *Публіцистика й тенденції розвитку світу. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. У 2-х ч.*, ПАІС, Львів.
3. Онацький, Є. (2016). *Портрети в профіль*, Київ, 222 с.
4. Родик, К. (2021). «Пандемія невігластва: брекзит, Трамп, Зеленський», *Україна молода*, 25-26 черв., с. 14.
5. Франко, І. (1976). *Зібрання творів у 50 томах*, Наукова думка, Київ, т. 2.
6. Breverton, T. (2010). *Niezapomniane cytaty. Nieśmiertelne słowa i historie, które się z nimi kryją*, Warszawa, 384 s.
7. Hardenberg, I., Glotz, P. (1999). «Auf dem Weg in die Informations – und Wissensgesellschaft», *Deutschland*, № 6.
8. Matuszak, M. (2017). «Katechizm inteligenta? Czym jest... ordo amoris. *Nowe Państwo*, № 3, s. 31.
9. Tekieli, R. (2019). «Rewolucja nihilizmu», *Gazeta Polska*, 11 wrzes.
10. Thomson, O. (2001). *Historia propagandy*. Warszawa, 496 s.
11. Wielkie Mowy Historii. Homer. (2006), *Od Mojżesza do Napoleona Wielkie mowy historii*, Warszawa, t. I.

REFERENCES

1. Astolf de Kiustin (2009). *Pravda pro Rosiiu: Podorozhnii shchodennyk*, Yaroslaviv Val, Ukrainskyi pysmennyk, Kyiv, 242 s.
2. Los Y. (2008). *Publitsystyka y tendentsii rozvytku svitu. Navchalnyi posibnyk dlia vyshchyykh navchalnykh zakladiv III–IV rivniv akredytatsii. U 2-kh ch.*, PAIS, Lviv.

3. Onatskyi, Ye. (2016). *Portrety v profil, Kyiv*, 222 s.
4. Rodyk, K. (2021). «Pandemiia nevihlastva: brekzyt, Tramp, Zelenskyi», *Ukraina moloda*, 25-26 cherv., s. 14.
5. Franko, I. (1976). *Zibrannia tvoriv u 50 tomakh*, Naukova dumka, Kyiv, t. 2.
6. Breverton, T. (2010). *Niezapomniane cytaty. Nieśmiertelne słowa i historie, które się z nimi kryją*, Warszawa, 384 s.
7. Hardenberg, I., Glotz, P. (1999). «Auf dem Weg in die Informations – und Wissensgesellschaft», *Deutschland*, № 6.
8. Matuszak, M. (2017). «Katechizm inteligenta? Czy jest... ordo amoris». *Nowe Państwo*, № 3, s. 31.
9. Tekieli, R. (2019). «Rewolucja nihilizmu», *Gazeta Polska*, 11 wrzes.
10. Thomson, O. (2001). *Historia propagandy*. Warszawa, 496 s.
11. Wielkie Mowy Historii. Homer. (2006), *Od Mojżesza do Napoleona Wielkie mowy historii*, Warszawa, t. I.

TOP ANALYTICS OF OPINION JOURNALISM: HISTORY AND MODERNITY

Josyp Los

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: jlos@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7531-8043>*

The article investigates the immortality of books, collections, including those, translated into foreign languages, composed of the publications of publications of worldview journalism. It deals with top analytics on simulated training of journalists, the study of events and phenomena at the macro level, which enables the qualitative forecast of world development trends in the appropriate contexts for a long time.

Key words: top, analytics, book, worldview journalism, culture, arguments, forecast.